

Teksten doorgronden in drie lagen: werken aan literaire competentie

Ben Bouwhuis en Wenckje Jongstra

opleiding
onderzoek
ontwikkeling

**Katholieke
Pabo Zwolle**

Prentenboeken

Doelen workshop

- Inzicht krijgen in de relatie tussen woordenschat, begrijpend luisteren en lezen en literaire competentie
- Handvatten aangereikt krijgen om de literaire competentie van jonge kinderen te begeleiden

Programma

- Laag 1: woordenschat
- Laag 2: verhaalbegrip en begrijpend luisteren
- Laag 3: literaire competentie
- De waarde van prentenboeken voor het lezen

Relevante begrippen rondom de voorbereiding op begrijpend lezen

Tussendoelen

- Begrijpend luisteren
- Verhaalbegrip
- Woordenschat
- Leesmotivatie

Interventies

- Hardop denkend voorlezen
- Interactief voorlezen
- Werken aan literaire competentie

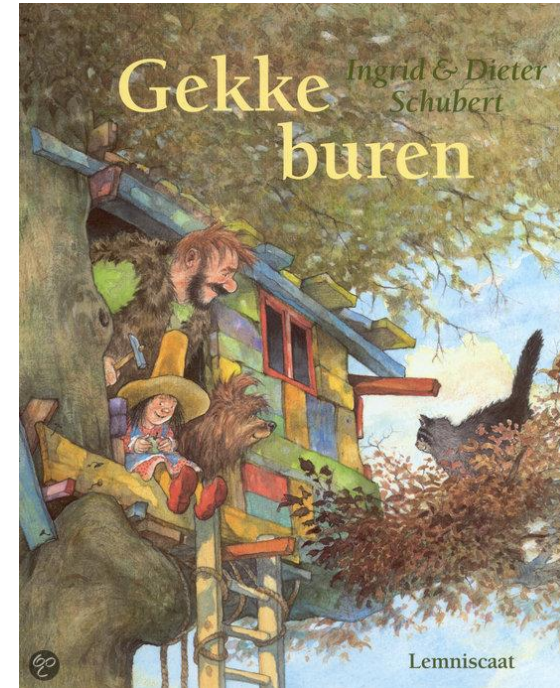
Visie

- Interactief taalonderwijs (betekenisvol, sociaal, strategisch)
- Intentioneel onderwijs versus incidenteel onderwijs

Laag 1: woordenschat

Ingrid & Dieter Schubert

Gekke buren

*Noteer een aantal woorden waaraan je aandacht wilt besteden.
Welk thema past goed bij de inhoud van dit prentenboek?*

Motiverende startactiviteit= anker

Samen een hut bouwen met gebruikmaking van verschillende materialen: doeken, planken, takken, plastic

Foto's van:

- > Verschillende soorten hutten : buitenkant en inrichting
- > Verschillende bewoners van hutten

Foto's van andere behuizingen:

- > Rijtjeswoning, flat, bungalow, wolkenkrabber, woonark,

Voldoet anker aan de criteria?

- een gezamenlijk startpunt
- een rijke, betekenisvolle context
- een activiteit die op de interesses van kinderen wordt afgestemd
- een activiteit waarbij kinderen het initiatief nemen om met onderwerpen aan te komen
- een activiteit die leervragen bij de kinderen oproept

Huizen, buren en emoties:

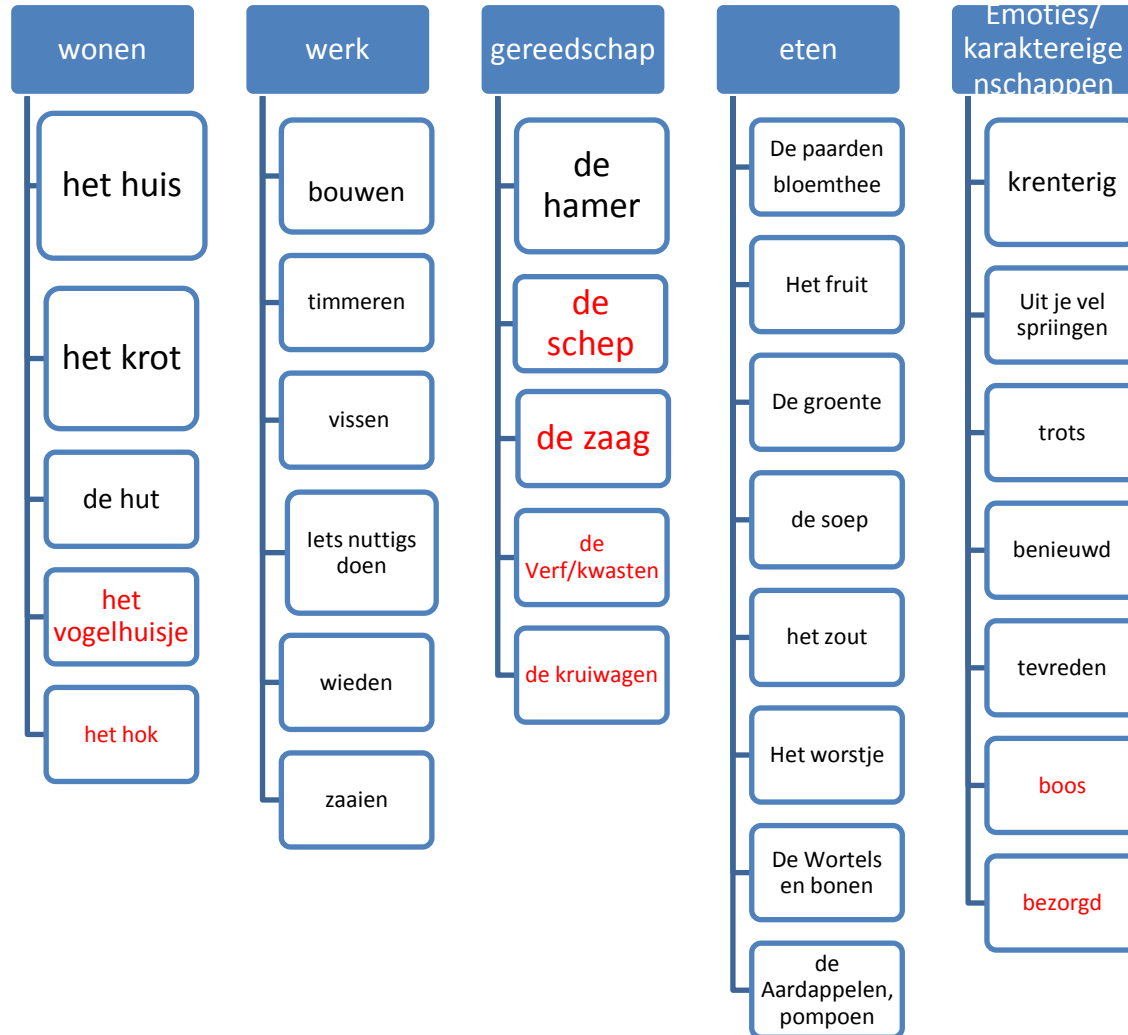
Woorden prentenboek:

- *het huis, de hut, het krot, het hek, de deurpost*
- *de buurvrouw, op bezoek komen, thee drinken, aan tafel gaan*
- *krenterig, gespuis, behaaglijk, de windvlaag, klappertandend*

Hoe weet ik of dit belangrijke woorden zijn om te leren?

Gekke buren

zwart: woorden uit de tekst, rood: woorden afgeleid uit illustraties

Woordselectie

Themawoorden

Woorden prentenboek

Welke overeenkomsten/welke verschillen?

Criteria voor juiste woordselectie

- Nut
- Frequentie
- Context

Zie woordenlijsten [BAK](#) en [WAK](#)

Voorbeeld woordselectie

Basiswoorden (herhalen)

- > Wonen: de hut
- > Werken: bouwen, timmeren, vissen
- > Gereedschap: de hamer, de kwast, de zaag, de schep

Nieuwe woorden (zwart = kern, rood = uitbreiding)

- > Wonen: het krot, het hok, de deurpost
- > Werken: wieden, zaaien, iets nuttigs doen,
- > Gereedschap: de nijptang, de spijkers, de schaaf, de beitel

Tussendoelen woordenschat (OB en MB)

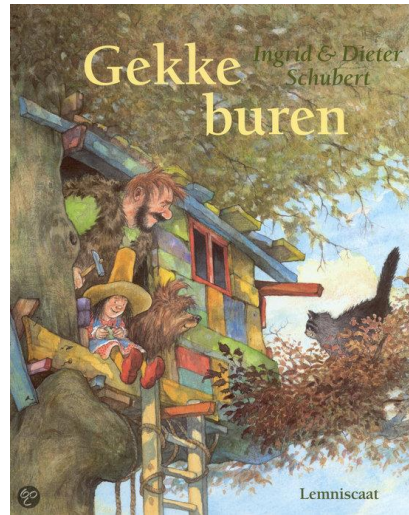
Onderbouw

- 4.1 Kinderen beschikken over een basiswoordenschat.
- 4.2 Ze breiden gericht hun (basis)woordenschat uit.
- 4.3 Ze leiden nieuwe woordbetekenissen af uit verhalen.
- 4.4 Ze zijn erop gericht woorden productief te gebruiken.
- 4.5 Ze maken onderscheid tussen betekenisaspecten van woorden.

Middenbouw

- 4.6 Kinderen verbreden en verdiepen hun woordkennis.
- 4.7 Ze hanteren strategieën voor het afleiden van woordbetekenissen.
- 4.8 Ze hanteren strategieën voor het onthouden van woorden.
- 4.9 Ze kennen betekenisrelaties tussen woorden
(onderschikking/bovenschikking).
- 4.10 Ze begrijpen figuurlijk taalgebruik.

Laag 2: verhaalbegrip en begrijpend luisteren

verhaallijn:

de bouw en de ondergang van de hut van Bram

Interactief voorlezen:

Zie artikel Krings-Heussen (2006)

Interactief voorlezen vs. hardop denkend voorlezen

(Förrer & Van de Mortel, 2011)

Hardopdenkend voorlezen (modeling)

Leraar doet voor hoe hij betekenis geeft aan de tekst
(ik doe het voor)

Interactief voorlezen

Leraar en leerlingen geven samen betekenis aan de tekst
(wij doen het samen)

Tekstbegrip door 1) begrijpend luisteren, 2) interactie

Werkvormen

verhaalbegrip/ begrijpend luisteren

- Herhaald voorlezen
- Kleine kring (preteaching)
- Werken met pictogrammen /verhaalschema
- Platen op volgorde leggen
- Digitaal prentenboek beluisteren en navertellen
- Verteltafel
- Boekenmuur
- Naspelen/navertellen met voorwerpen

Tussendoelen verhaalbegrip

- begrijpen de taal van voorleesboeken. Ze kunnen conclusies trekken over het verhaal en voorspellingen doen over het verdere verloop van het verhaal.
- weten dat de meeste verhalen zijn opgebouwd uit een situatieschets (hoofdpersonen, plaats, tijd) en een episode (probleem, gevolgd door een oplossing).
- kunnen een voorgelezen verhaal naspelen terwijl de leerkracht vertelt.
- kunnen een voorgelezen verhaal navertellen, aanvankelijk met steun van illustraties.
- kunnen een voorgelezen verhaal navertellen, zonder steun van illustraties.

Tussendoelen begrijpend luisteren (OB en MB)

Onderbouw

- 5.1 Kinderen kunnen hun aandacht richten en gedurende langere tijd vast houden.
- 5.2 Ze hebben een positieve luisterhouding.
- 5.3 Ze begrijpen een (voorgelezen) verhaal of een informatieve tekst.
- 5.4 Ze kunnen belangrijke en minder belangrijke informatie onderscheiden.
- 5.5 Ze kunnen voorspellingen doen en deze al luisterend bijstellen.

Middenbouw

- 5.6 Kinderen kunnen de hoofdgedachte uit een verhaal of presentatie afleiden.
- 5.7 Ze benutten de structuur van het verhaal of de presentatie bij het beluisteren ervan.
- 5.8 Ze kunnen verwijs- en oorzaak-gevolgrelaties in een verhaal of presentatie verwoorden.
- 5.9 Ze kunnen informatie uit een verhaal of presentatie selecteren.
- 5.10 Ze kunnen een verhaal of presentatie in eigen woorden samenvatten.

Laag 3: literaire competentie

- > lagen: verdieping karakter Kaat en Bram, toenadering tussen Kaat en Bram
- > thema: ieder mens heeft zijn eigen kleur, de waarde van ontmoeting

Hoe kun je kinderen dit laten ontdekken?

Wat is *Literaire competentie*?

- Het aanbrengen van samenhang binnen een tekst;
- Het aanbrengen van samenhang en onderscheid tussen teksten;
- Het relateren van een tekst aan de wereld;
- Het relateren van het persoonlijke waardeoordeel over een tekst aan oordelen van anderen.

(Ghonem-Woets, 2009)

Een combinatie van kennis, houding, vaardigheid, overtuigingen, reflectievermogen en verantwoording (Van de Ven, 2006)

Werken aan literaire competentie

Tweetallen:

1. Verkennen van één boek (globaal lezen)
2. Lees achtergrondkader (plot en literaire essentie)
3. Lees: *wat is belangrijk om rekening mee te houden en hoe draagt dit bij aan de ontwikkeling van literaire competentie*
4. Volg –terwijl jullie de tekst van het boek nogmaals lezen- *de werkwijze*

Viertallen:

1. Lees het boek voor aan een ander tweetal. Volg daarbij de werkwijze.
2. Bespreek samen of dit boek bruikbaar is in je groep

Wat kunnen kleuters leren?

Personages:

- > Verschil leren zien tussen hoofdpersonen en bij personages
- > Ontwikkeling van een personage in het verhaal leren zien
- > Identificatie: je (steeds beter) kunnen inleven in de personages
- > Metafictie: leren nadenken over wat personage doet als hij niet zichtbaar is (in en na het verhaal)

Spanning

- > Elementen die spanning veroorzaken leren benoemen
- > Lezer weet soms meer dan personages in het boek: lezer ziet gevaar, het personage niet
- > Leren zien dat perspectief (illustraties en verbaal) spanning oproept
- > Details in illustraties leren waarnemen

Humor (ironie)

- > leren zien dat je als lezer soms meer weet dan personages in het boek
- > Contrast leren zien tussen wat gezegd wordt en bedoeld wordt
- > Contrast leren zien tussen wat je op illustraties ziet en wat wordt gezegd
- > Contrast leren zien tussen bedoeling en uitvoering

Waarom aandacht voor prentenboeken?

- Stimuleert de taalvaardigheid (Gosen, 2012; Mol, Bus & De Jong, 2009)
- Stimuleert de emotionele ontwikkeling (Kwant, 2011)

Conditie:

- Selectie goede prentenboeken
- Leraar moet in staat zijn om gelijkwaardige gesprekken te voeren over boeken met kleuters

Selectie prentenboek

Let op leeftijd, verhaallijn en taalgebruik

Let op literaire elementen:

- > Hoe wordt **spanning** opgebouwd?
- > Wat maakt het boek **grappig**?
- > Wat maakt de **personages interessant**?

<http://www.boekenzoeker.org/>

Literatuurlijst

- Elsäcker, W. van, Beek, A van der, Hillen, J. & Peters, S. (2012). *De Taallijn. Interactief taalonderwijs in groep 1 en 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Ghonem-Woets, K. (2009). *Literaire competentie in groep 3 tot en met 8*. Amsterdam/Delft: uitgeverij Eburon, Stichting Lezen.
- Förrer, & Van de Mortel, K. (2011). *Lezen, denken, begrijpen*. Amersfoort: CPS uitgeverij.
- Gosen, M. (2012). *Tracing learning in interaction; an analysis of shared reading of picture books at kindergarten*. Dissertatie: RuG.
- Krings-Heussen, M. (2006). *Van begrijpend luisteren naar begrijpend lezen een werkwijze voor het basisonderwijs en het speciaal onderwijs JSW 90*.
- Kwant (2011). *Geraakt door prentenboeken. Effecten van het gebruik van prentenboeken op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kleuters*. Delft: Eburon.
- Mol, S.E. Bus, A. G. & de Jong, M.T. (2009). Interactive book reading in early education: a tool to stimulate print knowledge as well as oral language. *Review of Educational Research*, 79 (2), 979-1007
- Pol, van der, C. (2010). *Prentenboeken lezen als literatuur. Een structuralistische benadering van het concept 'literaire competentie' voor kleuters*. Amsterdam/Delft: uitgeverij Eburon, Stichting Lezen.
- Ven, v.d. P.H. (2006). *Literaire competentie: een beschouwing*. In: D. Schram & A.M. Raukema (Ed.), *Lezen in de lengte en lezen in de breedte. De doorgaande leeslijn in wetenschappelijk perspectief*. Amsterdam/Delft: uitgeverij Eburon, Stichting Lezen.